

Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną minėdami...

Visada, minėdami Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, pasidžiaugiame lietuvių kalbos gyvybingumu ir gražumu, prisimename sudėtingiausius mūsų kalbos ir lietuviškos spaudos gyvavimo etapus bei puoselėjame viltį, kad kalba dar labai ilgai išliks.

Lietuvių kalbai istorija skyrė ir dabar skiria nemažai įvairių išbandymų.

1864 metais prasidėjo baisios rusų carinės valdžios represijos, kuriomis buvo siekiama sunaikinti lietuvių kalbą – vieną iš brangiausių tautai savasčių. Uždarytos nevalstybinės mokyklos, uždraustas bet koks mokymas lietuvių kalba, nebuvo galima leisti spaudos (laikraščių, žurnalų ir knygų) lietuvių kalba, išskyrus maldaknyges ir elementorius (juose lietuviški žodžiai turėjo būti parašyti ne įprastais rašmenimis, o lietuviams nesuprantama kirilica). Neleista į Lietuvą įvežti leidinių lotyniškais raidėmis, uždraustas knygynuose ir spaustuose buvusių leidinių platinimas. Rusijos imperijoje buvo uždrausta ne tik lietuviška, bet ir ukrainietiška, baltarusiška bei moldaviška spauda. Carinės Rusijos valdininkai tikėjosi, kad tokiu būdu bus galima lengviau surusinti imperijos pakraščiuose esančias tautas. Tačiau šios reformos rezultatas buvo visai kitoks. Žmonės bet kokia kaina siekė išsaugoti savo gimtąją kalbą. Mažoje Lietuvoje ir kitose užsienio šalyse pradėta leisti lietuviška spauda, kurią į Lietuvą slapta ėmė gabenti ir platinti knygnešiai, žinodami, kad už tokią veiklą jie gali būti net ištremiami į Sibirą. Už slaptą knygų laikymą ir platinimą nukentėjo maždaug tūkstantis žmonių. Buvo įkurta nemažai nelegalių mokyklų, kuriose mokyta lietuvių kalba. Šios mokyklos veikdavo tik po kelis mėnesius, mokydavosi 5–15 (o kartais ir 50) mokinių. Buvo mokoma skaityti ir rašyti lietuvių kalba, skaičiuoti, bažnytinių giesmių ir maldų. Mokytojai, tuo metu vadinamieji daraktoriai, buvo itin persekiojami caro valdžios ir baudžiami labai didele bauda (iki 300 rublių) arba areštu iki 3 mėnesių. Labai dažnai raštingi tėvai ir patys pamokydavo savo vaikus gimtosios kalbos ir rašto. Kūrėsi vis daugiau kalbą saugančių nelegalių organizacijų, daugėjo carizmui priešiškos literatūros, visuomenė nuolat rašė valdžiai raštus, kuriuose buvo prašoma panaikinti draudimą. Stiprėjant lietuvių tautiniam sąjūdžiui ir sąmoningumui, didėjant anticarinėms nuotaikoms, pasisėkė įtikinti carą Nikolajų II panaikinti draudimą. 1904 m. gegužės 7 d. buvo paskelbta lietuviško žodžio laisvė. Vėl buvo galima legaliai leisti lietuvišką spaudą lotyniškais raidėmis, mokyklose mokyti vaikus lietuviškai. Ši data mums labai brangi. Žymus knygotyrininkas Domas Kaunas yra pasakęs, kad „Spaudos atgavimo diena turėtų būti antroji šventė po nepriklausomybės atgavimo“.

Po antrojo pasaulinio karo, Lietuvą okupavus sovietams, uždraudžiamas geriausias periodinės spaudos leidimas, naikinamos ištisos bibliotekos. Tačiau Kauno rajone, Salių kaime, veikė sovietų valdžios nesusekta pogrindžio spaustuve „AB“, kurioje buvo spausdinami sovietmečiu drausti leidiniai. Kai kurie labai paklusnūs sovietų valdžiai darbuotojai tikėjosi, kad pavyks įgyvendinti planus Lietuvos mokyklose visus mokomuosius dalykus mokyti rusiškai. Džiugu, kad tautos valia išliko stipri. Kalba, nors šiek tiek ir paveikta rusų kalbos žodžių, išliko gyva ir klestinti.

Šiais laikais mūsų lietuvių kalbą itin veikia naujosios technologijos ir kitos kalbos, nes vis geriau pažįstama ir suprantama kitų šalių kultūra ir realybė. Deja, kartais pritrūksta noro ir galimybių sukurti žodžių naujiems reiškiniams, naujoms technologijoms ir terminams pavadinti, bet gana sėkmingai pasiskoliname reikalingų žodžių iš anglų, italų, prancūzų, vokiečių ar kitų kalbų... Galime tik pasiguosti, kad taip atsitinka jau daugeliui pasaulio kalbų, net ir anglų kalbai...

Mokslininkai ir specialistai sutaria, kad gyvenimo realybė ir technologijos taip greitai kinta, jog sunku pasakyti, kokia bus mūsų kalba po penkiasdešimties, šimto ar dviejų šimtų metų. Tikra tai, kad ji bus pakitusi, jau praradusi nemažai šiuo metu vartojamų, bet įsiteisusių naujų lietuviškų ir tarptautinių žodžių. Lietuva, kurdama naujus lietuviškos kilmės žodžius, kaupdama ir skaitmenindama savo kalbos išteklius, jungdamasi į tarptautinius daugiakalbius tinklus, išsaugoja savo kalbos praeities lobyną, šių dienų realijas ir kuria tvirtą pagrindą kalbos išlikimui. Grėsmės išnykti kalbai tikriausiai nėra, nes lietuvių kalba per įvairias okupacijas patyrė daug kitų kalbų ir politinių įtakų, tačiau išliko. Juk mes, lietuviai, to siekėme anksčiau ir dabar siekiame, patys kurdami kalbą ir atsakydami už jos išlikimą. Šiuolaikišką lietuvių kalbą kuria ne tik kalbininkai, bet ir mokslininkai, inžinieriai, literatai, aktoriai, spaudos atstovai, mokytojai, mokiniai... – visi mes bent

po truputį prisidedame prie šios kalbos klestėjimo ir atsinaujinimo. Juk kalba yra pilietiškumo ir mūsų tapatybės dalis. Kalba bus tol, kol jos mums reikės... O Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena teišlieka viena reikšmingiausių datų mūsų tautos gyvenime...

Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Dokumentų ir viešųjų ryšių skyriaus vyriausiasis specialistas Antanas Gvildys